

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията на Елевтериос Сарантис

Либералната демокрация: глобализираща хегемонна траектория

Предлаганата на нашето внимание дисертация се състои от увод, въвеждаща бележка за политическата философия на А. Грамши, три глави, заключителни бележки, списък на приносите и приложение относно възможните процедурни механизми за оттегляне на вот, подаден на парламентарни избори. Текстът е в размер на около 200 страници. В библиографията са посочени 99 заглавия, почти всички на английски език.

В първа глава авторът прави критика на съвременната либерална демокрация, като има предвид по-конкретно наличието на, според него, връзка между демократичните механизми на политическо управление и доминацията на икономически и политически елити. Доминация, укрепвана чрез културна хегемония (в смисъла на Грамши) по отношение на „бедните“, която бива маскирана чрез деполитизация на обществения живот. Своите аргументи в тази връзка Е. Сарантис черпи предимно от текстове на Дарън Ачемоглу (Acemoglu) и Джеймс Робинсън (като съавтори на публикации основно на полит-икономически теми), а също на Корнелиус Касториадис.

Втора глава е посветена предимно на политико-философската парадигма на т. нар. „радикална демокрация“, като се обръща внимание най-вече на приноса за нейното формиране и развитие на Антонио Грамши и Шантал Муф. По-конкретно дисертантът се занимава с категориите „културна хегемония“ и „война на позиции“ (war of position) на Грамши и „агонистичен плурализъм“ на Муф.

В трета глава авторът прави връзка между тенденциите на деполитизация и консумеризъм в съвременните либерално-демократични общества, от една страна и отчуждението и екзистенциалните личностни проблеми при гражданите, произтичащи от широко разпространеното сред тях съзнание за безсмислието на живота – от друга. Според него едно засилване на солидарностите сред обикновените хора, една по-активна и значима тяхна роля в упражняването на политическата власт посредством реализацията на по-радикални и директни форми на демокрация, биха водили до промяна на самосъзнанието на гражданина в посока на негово

идентифициране с обществени каузи, които биха осмисляли в по-голяма степен неговото социално битие. Тази сложна проблематика Е. Сарантис разглежда, изхождайки от произведения на Сартр, Камю, Левинас, Бауман, Маркузе, Касториадис, Арент.

През цялото изложение обаче преминава като лайтмотив идеята на автора за реформа в механизмите на функциониране на представителната демокрация – той не пести черните краски в своите критики на нейните недостатъци в настоящия ѝ вид – чрез въвеждане на т. нар. от него „оттегляем вот” (revocable vote). Собствено, всички изредени дотук елементи на изложението изпълняват задачата да обосновават необходимостта от такава реформа и да изтъкват полезните ефекти от евентуално нейно осъществяване. Основната теза на Е. Сарантис е именно, че е назряла нуждата от подобно развитие на либералната демокрация, което би довело не само до по-адекватно представителство на интересите на избирателите във властта, но и до скъсяване на дистанцията между елити и бедни, до преодоляване в някаква степен на негативните резултати от глобализацията, до по-смислено социално битие на обикновените граждани.

Според мен в композиционно отношение дисертацията е построена – поне доколкото съм успял да вникна в нейната имплицитна логика – по следния начин. Има една централна идея – тази за оттегляемия вот, която е „обгърната” от непосредствен и от по-широк контекст. В непосредствен план концепцията на Е. Сарантис за реформа в изборното законодателство се опира на политико-икономически и политико-философски критики на съвременната либерална демокрация и на теорията за радикалната демокрация, както и на предшестващи въпросната теория разработки на А. Грамши (най-вече за културната хегемония и за войната на позиции), които нейните автори използват за нейното обосноваване и артикулиране. Ролята на по-широк контекст, в който авторът придава по-голяма тежест на своята теза относно оттегляемия вот, играят редица твърде разнородни философски концепции с „общ знаменател” критика на „западните” общества от първите десетилетия на ХХ в. насам по отношение, по-конкретно, на отчуждението и на проблемите на хората от екзистенциално естество.

Този композиционен подход на дисертанта има сам по себе си редица достойнства. Поставена така стабилно в идеен контекст на две нива

неговата основна теза относно оттегляемия вот определено не изглежда като продукт на някакво негово хрумване или на разсъждения от позициите на здравия разум. Ситуирането на тезата в такъв контекст също така спомага за по-добро разбиране от читателя на това, какво авторът има предвид. Аз обаче имам известни резерви относно естеството на връзката между въпросните теза и контекст-и. Според мен между тях няма необходима зависимост. Критики срещу модела на представителната демокрация се отправят и от либерално-демократични позиции. Включително и по отношение на т. нар. от Е. Сарантис „временно постоянство на представителството” (temporary permanence of representation, с. 54), т.е. правото на спечелилите парламентарните избори политически сили да управляват в продължение на целия мандат, до следващите редовни избори. В рамките на либерално-демократическата парадигма усилено се търсят възможности за компенсиране на този всепризнат недостатък на представителната демокрация – не само по линия на директната демокрация, за която в дисертацията също става дума, но и на партиципаторната, а и на делиберативната демокрация.

Контекстуалното обвързване на основната теза на дисертацията с критиките на либералната демокрация и с теорията на радикалната демокрация, първо, не е логически издържано. Аз напълно допускам възможността фактически тези концепции да са изиграли роля при формирането на теоретичната позиция на дисертанта, но неговият опит да разработи изборен механизъм за преодоляване на „временното постоянство на представителството” по същество изобщо не противоречи на принципите на либералната демокрация и да се твърди обратното няма основания.

Второ, въпросното обвързване излишно натоварва дисертацията с „пасивите” на евентуални теоретични дефекти на споменатите критики и теории. Тук не би било уместно да се впускам в спорове с автори като Ачемоглу, Робинсън и Муф – не техните възгледи са предмет на моята рецензия. Но не мога да не спомена като пример някои очевидни недостатъци на техни схващания, на които се позовава дисертантът. Левичарски наивно звучат от гледна точка на съвременната политическа философия твърдения от рода на това, че елитите са допуснали да се развие демократическата форма на управление и я търпят, защото това им е по-изгодно, отколкото да подтискат с насилие бедните и да

предотвратяват или потушават революции (вж. позоваване на Ачемоглу и Робинсън на с. 44). Разбира се, при номинално демократичните режими в някои развиващи се страни може случаят да е такъв, но да се игнорира ролята на либералната демокрация за развитието на модерната цивилизация, за функционирането на пазарната икономика, за научния и техническия прогрес – това може и да е извинимо за икономисти като споменатите автори, но не бива да се допуска в политико-философско изследване.

Ако пък дисертантът смята, че добре известната цивилизационна интерпретация на либерално-демократическата форма на политическо управление не е нищо повече от продукт на културната хегемония на капиталистическите елити, е трябвало да заяви това експлицитно и да се аргументира. С една дума – преобладаването на недотам релевантни критики по адрес на либералната демокрация не се отразява добре на качеството на дисертацията, а на всичко отгоре, както споменах по-горе, те изобщо не са и необходими, за да се обоснове необходимостта от изборна реформа, което е основната цел на това изследване.

Смятам, също така, че има и съществен пропуск при разглеждането на концепцията за културната хегемония, на която Е. Сарантис отдава голямо значение при критиката си на деполитизацията на съвременните демократични общества. Става дума за приемствеността, която той вижда между марксистката концепция за хегемонията (Грамши и Ленин) и тази на създателите на теорията на радикалната демокрация (най-вече – Ш. Муф). Дисертантът не е обърнал внимание на една важна разлика. Постигането на хегемония на комунистическата идеология от марксистка гледна точка не би било замяна на доминацията на един частен интерес над друг (т.е. този на пролетариата да вземе връх над онзи на буржоазията), а би било ни повече, ни по-малко, възтържествуване на научната и единствено вярна теория за общественото развитие над измамната, фабрикуваща превратно съзнание идеология, представяща частния интерес на буржоазията за всеобщ. Ш. Муф не споделя тази есхатологична постановка на въпроса за културната хегемония, което обаче я поставя в затруднителна позиция в други отношения и т.н. Безкритичното отношение на дисертанта към теорията на радикалната демокрация също не допринася за качеството на изследването.

За разлика от всичко това, обаче, аз намирам основната теза на дисертацията за интересна и убедителна. От гл. 2 и най-вече от приложението става ясно, че Е. Сарантис предлага в изборното законодателство да се предвиди възможност за електронно гласуване по време на мандата на действащия парламент за прекратяване на този мандат и преминаване към предсрочни избори. С уговорката, че това не може да става по-често от, например, 6 месеца, за да не се стигне до хаос в политическия живот. Авторът нарича предлагания механизъм „оттегляем вот” (revocable voting). Според мен терминът не е точен, тъй като в описаната в приложението процедура не е налице връзка между начина, по който се е гласувало за действащия парламент и начина, по който се гласува за неговото разпускане. Каквата връзка би имало, да речем, между гласовете, подадени за даден народен избраник в съответен избирателен район при мажоритарни избори и онези, с които, при определени условия в същия район би било проведено гласуване за отзоваване на този депутат. Ето това би било оттегляне на вот. А механизмът, предлаган от Е. Сарантис, е по-скоро референдум за прекратяване мандата на парламента.

В наши дни подобна изборна реформа изглежда нереалистична с оглед на значителните разходи за провеждане на референдуми, дори и посредством електронно гласуване. А и самото електронно гласуване понастоящем е проблематично в общества с млади демокрации, в които са широко разпространени практики на купуване на гласове и други извращения на процедурата. Но развитието на информационните технологии дава надежди, че в недалечно бъдеще един механизъм от рода на предлагания от дисертанта би могъл да работи. А по принцип, след като в рамките на либералната демокрация е възможно и – макар и не често – се осъществява на практика сваляне на управления чрез улични протести, защо това да не може да става и по по-ненасилствен начин, чрез електронни референдуми? Авторът е разгледал и резонното опасение, че под натиска на реалната възможност за прекратяване мандата на парламента управлението на държавата ще има популистски характер, ще избягва провеждането на мерки от стратегическо естество, които биха пораждали отдалечен във времето полезен ефект (вж. с. 114), като е отговорил по достатъчно убедителен, според мен, начин – ако управляващите приведат достатъчно сериозни аргументи за оправдаността на такива стратегически мерки и въпреки това мнозинството от избирателите не ги одобряват и прекратят с

електронно гласуване мандата на парламента, то едни такива избиратели си заслужават съдбата.

В заключение, моята оценка на осъщественото от Е. Сарантис изследване е, че то е постигнало значим и положителен резултат. Авторът е демонстрирал, също така и достатъчно висока политико-философска компетентност. Буди респект и неговата личностна ангажираност с критиката на недостатъците на либералната демокрация. Ето защо смятам, че неговата дисертация дава напълно достатъчни основания той да придобие образователната и научна степен „доктор по философия”.

25.03.2017 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. дфн Пламен Макариев)